

Recenzija/1.19

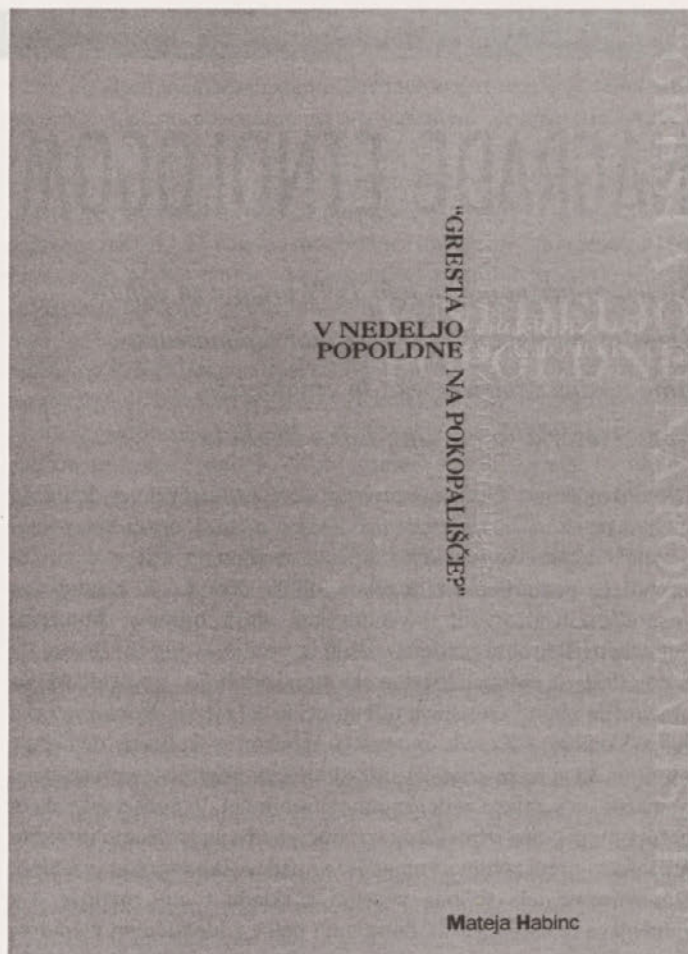
Polona Šega

Mateja Habinc: Gresta v nedeljo popoldne na pokopališče?

O skrbi za grobove in njihovem obiskovanju na primeru brežiških pokopališč od tridesetih let 20. stoletja do danes, Slovensko etnološko društvo, Ljubljana, 2000, 115 str., il., povzetek v angleščini.

Pod drobnogledom avtorice dela, ki temelji na njeni diplomski nalogi pod mentorstvom dr. Janeza Bogataja, nagrajeni s študentsko Prešernovo nagrado za leto 1998, so grobovi, pokopališča kot javni in hkrati zasebni prostor, na katerih živi prav s skrbjo ali neskrbjo za grobove izrazijo svoj odnos do mrtvih, hkrati zavestno ali nezavedno tudi do živih, do narave in kulture v najširšem pomenu. Avtorica, mlada raziskovalka na oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti, je podala pregled preučevanja smrti in odnosa do nje, tabuje, povezane s pokopališči in smrtjo, zgodovinsko obravnavala pokopališča na Slovenskem in zunaj slovenskega ozemlja, obiskovanje pokopališč in skrb za grobove, konkretno v osrednjem vsebinskem delu pa v Brežicah. Problematika je ni zanimala v povezavi s pogrebom in obdobjem žalovanja, temveč v povezavi s koledarskim letom in posameznikovim življenjem (življenjem tistega, ki grob obiskuje oziroma skrbi zanj, in življenjem pokojnega). V skladu s smernicami v sodobni etnologiji so jo zanimali nosilci kulturnih sestavin in njihovo delovanje, problem vpetosti pokopališča v življenje večine ljudi v izbranem kraju. Po etnološki sistematiki tematiko vključuje področje šeg in verovanja, toda izbrani predmet raziskave je avtorica obravnavala kot del duhovne, socialne in materialne kulture.

Javnost je ta tema tako pred 2. svetovno vojno kot po njej vse do zadnjih let 20. stoletja še posebej zanimala ob določenih dnevih, predvsem ob 1. novembru, prazniku, pred 2. svetovno vojno znanem kot vsi sveti, po 2. svetovni vojni v javnosti imenovanem dnevu mrtvih in po zakonu o praznikih iz let 1989 in 1991 dnevu spomina na mrtve. Avtorica je z metodo analize pojavljanja vsebin v periodičnem tisku v obravnavanem obdobju posredovala medijsko realnost v povezavi s predmetom raziskave v času okoli 1. novembra (za Slovenijo na splošno in za Brežice kot posebej obravnavano območje). Zavedala se je vpliva uredniške politike na medijske vsebine in tega, da vsebine v sredstvih javnega obveščanja ne odsevajo dejanske realnosti, temveč same proizvajajo realnost. Za razkrivanje problematike v Brežicah je zbrala podatke tudi na podlagi intervjuja, opazovanja in udeležbe pri obiskovanju in skrbi za grobove. Bralce vodi od splošnejšega h konkretnemu, od geografsko širšega do kraja, opredeljenega v podnaslovu dela; dober učinek je dosegla z uporabo različnega gradiva po posameznih sklopih: pri splošnem literaturo, normativni viri, pri obravnavanju problematike v Sloveniji se pridružijo članki iz periodike, pri obravnavanju problematike v Brežicah pa se med drugim srečamo z besedo tistih, katerih delovanje je v središču pozornosti, z odlomki iz pogovorov z njimi. Izjave, zapisane kot prenos iz narečja v knjižnemu jeziku približan pokrajinski pogovorni jezik, posredujejo ne le vsebino, povezano s predmetom obravnave, temveč način

razmišljanja in izražanja sogovornikov, njihov odnos do problematike, mrtvih prednikov (kot primer omenimo onikanje pokojnih staršev) in končno do raziskovalke, ki se je pogovarjala z njimi.

Opozorila je na razliko med tistimi, ki urejajo in skrbijo za grobove (poklicno, zasebno, proti plačilu ali brez njega), in tistimi, ki jih obiskujejo, med prebivalci vasi, ki so jo v 80. letih 20. stoletja priključili Brežicam, in med tistimi, ki so v mestu živeli tudi pred 2. svetovno vojno, med pripadniki različnega socialnega, gmotnega idr. položaja različnih generacij. Pri obravnavanju skrbi in obiskovanja je razlikovala med rodbinskimi in družinskimi grobovi, grobovi otrok in odraslih, grobovi vojnih žrtev, žarnih grobovih in nišah, ugotovila hierarhijo skrbi in obiskovanja, delitev dela po spolu (za urejanje grobov so že pred 2. svetovno vojno skrbele predvsem ženske), družbeno skrb (omenimo obveznost šolarjev, ki so v posameznih obdobjih skrbeli za grobove vojakov), kot novost prazne grobove in njihove nagrobneke z napisi brez datuma smrti, grob je predstavila kot mesto srečevanja med sorodniki, kot vir informacij, a tudi kot predmet sporov. Pozorna je bila na to, kateri dejavniki so v posameznih obdobjih vplivali na izbiro pokopališča (na primer geografska oddaljenost) in groba (glede na željo pokojnika in/ali živih sorodnikov, prijateljev, odnose z lastniki oziroma najemniki groba).

K skrbi za grob je avtorica štela plačevanje stroškov zanj (najemnina ipd.), urejanje (okopavanje, pletje, odstranjevanje suhih listov) in okraševanje (postavljanje rož v vaze ali na zemljo, zapikanje rož ali vejic zimzelenih rastlin v zemljo, polaganje vencev in ikeban, prižiganje sveč, dodajanje osebnih predmetov rožam, na primer plišaste igrače na otroški grob). Ugotovila je, da je skrb za grobove,

čprav pogosto tarča kritike iz skupnosti (kot pretirana, nezadostna, neredna), »v osnovi pojmovana pozitivno« (str. 80) in da »zlasti starejšim pomeni tudi dolžnost oziroma obveznost, ki se običajno izpolnjuje kljub nekdanjim sporom s pokojnikom« (str. 80). Obiskovanje grobov je raziskovala kot občasne obiske iz različnih vzrokov, kot komunikacijo z umrlim tudi po obdobju žalovanja.

Med drugim je bila pozorna na dogajanje ob 1. novembru v širšem pomenu. Praznik je v obravnavanem obdobju pomenil priložnost za dober zaslužek (predvsem s prodajo rož, različnimi storitvami, kot sta čiščenje, urejanje groba), tudi za nelegalnega, zato so bili dnevi okrog 1. novembra čas poostrenega nadzora inšpektorjev. Od predvojnih let so se vrstila poročila o krajah, tatvinah in – razen v 60. letih – o skrunjenju grobov, ki so spremljali ta dan. Obravnavala je kritiko pokopališč (porabništvo, težnje po izražanju socialnega in gmotnega položaja itd.), zlasti ob omenjenem prazniku, na katero je naletela v virih in v strokovni literaturi. Vendar sama ne obtožuje, ne graja in ne hvali; dogajanje v obravnavanem obdobju je spremljala s strokovno prizadevnostjo, ga analizirala in nanizala sklepe, pri tem pa ostala disciplinirana.

Grobovi izražajo dogajanje v naravi in družbi, gospodarske, socialne, kulturne razmere v okolju, družini in pri posamezniku, politične razmere v državi, njihovo obiskovanje in skrb zanje pomenita po mnenju avtorice način oziroma del ohranjanja pokojnikove istovetnosti v povezavi z družino, skupnostjo, nacionalno pripadnostjo. Ljudje so ob določenih priložnostih tako pred 2. svetovno vojno kot v zadnjih letih 20. stoletja čutili potrebo po okrasitvi groba v skladu z običaji, ki so jih gojili na svojih domovih (postavljanje božičnega drevesca ali prinašanje okrašenih smrekovih vej pred božičem, po 2. svetovni vojni pogostejše pred novim letom, pred 2. svetovno vojno in v 90. letih polaganje cvetnonedeljske butare ali blagoslovljenih oljčnih vejic na cvetno nedeljo, zlasti v zadnjem času (od 80. let) prinašanje in prižiganje sveč v obliki pirhov ob veliki noči). Upoštevala je posledice, ki sta jih imela v tem pogledu sprememba političnega sistema po 2. svetovni vojni in osamosvojitve Slovenije leta 1991.

Avtorica ni dopustila posploševanja, njeno izražanje je natančno in uporaba pojmov premišljena, utemeljitve prepričljive, ni se pustila zavesti splošno razširjenemu mnenju v javnosti, poudarjenemu zlasti v času, kot je 1. november. Bila je nanje pozorna in jih je raziskala, a pri tem opozorila na izsledke svoje raziskave, ki se morda razlikujejo od njih. »Tako tudi varljiv vtis, da gre predvsem se za en dan, ko sodobna, porabniška družba pokaže ves svoj blišč in bedo, in želje, prepojene z nostalgijo po navidežno preprostih, nedolžnih časih, večinoma niso utemeljeni. Če primerjamo predvojno in zdajšnjo ponudbo in povpraševanje, se izkaže, da je kritika razsipništva, razkazovanja z nagrobniki in okrasjem grobov starejšega izvora, le da je v povojnem času zaradi pomanjkanja ni bilo« (str. 98 - 99). Za brežiško pokopališče je ugotovila, da so »mrtvi pogosto še vedno deležni dogajanja v naravi in skupnosti, da dan spomina nanje kljub porabništvu še vedno pomeni zlasti praznik, poln pričakovanja tudi zaradi snidenja živih, vsaj družine, običajno pa tudi sorodnikov in znancev« (str. 99).

Avtorica nam s svojim delom sporoča, da so grobovi del življenja, da njihova podoba ni konstanta, ampak se spreminja glede na razmere, od katerih je odvisna; da so vez med živimi in med živimi in mrtvimi (v Brežicah na primer na rodbinski grob prinesejo šopek s sorodstvenih slavij). Pa ne le z delom, ki ga tokrat omenjamo, tudi s strokovnimi prispevki v Glasniku Slovenskega etnološkega društva (38, Ljubljana, 1998, št. 1, 2, str. 12-21), Etnologu (n. v. 9 (60), Ljubljana, 1999, št. 1, str. 145-162) in v knjigi Tihi pomniki minljivega časa (ur. Neva Brun, Marjan Remic, Ljubljana, 1999, str. 30-35).

Recenzija/1.19

dr. Zvone Žigon

Breda Čebulj Sajko: Razpotja izseljencev

Zadnjo knjigo etnologinje dr. Brede Čebulj Sajko *Razpotja izseljencev* – *Razdvojena identiteta avstralskih Slovencev* (Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, 2000) lahko razumemo tudi in predvsem kot zadnje v nizu del, v katerih je prikazano njeno dolgoletno spremljanje zanimive in obširne tematike avstralskih Slovencev in »obnašanja« njihove narodne identitete v specifičnih izseljenjskih razmerah.

V prvi knjigi s to temo – *Med srečo in svobodo: Avstralski Slovenci o sebi* (Ljubljana, 1992) – avtorico zanima proces izseljevanja iz Slovenije v Avstralijo do trenutka naselitve v novi deželi. V knjigi *Etnologija in izseljenstvo: Slovenci po svetu kot predmet etnoloških raziskav v letih 1926-1993* (Ljubljana, 1999) se dr. Čebuljeva posveča predvsem teoretski analizi odnosov med etnološko znanostjo in vprašanji etnične identitete ter izseljenstvom, pri čemer posveča pozornost predvsem utemeljevanju avtobiografske metode znanstvenega dela, v »*Razpotjih*« pa se vrača k izseljencem in preučuje procese, ki spremljajo njihov vsakdanjik, vprašanja, povezana z njihovim doživljanjem lastne »slovenskosti« in »avstralskosti«. V tem smislu je zadnje delo značilno »življenjsko«, ilustrativno, biografije ali bolje »življenjske zgodbe«, nanizane v

